

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมา

ในยุคศตวรรษที่ 21 ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีสารสนเทศและนวัตกรรมใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้นผนวกกับการก้าวเข้าสู่ยุคประชาคมอาเซียน ทำให้เกิดการแข่งขันทางด้านเศรษฐกิจมากขึ้นทั้งภายในประเทศ และระหว่างประเทศในกลุ่มอาเซียน การพัฒนาประเทศให้เท่าทันต่อยุคสมัยจะต้องให้ความสำคัญในการเสริมสร้างทุนของประเทศที่มีอยู่ให้เข้มแข็ง โดยเฉพาะการพัฒนาคนหรือทุนมนุษย์ให้เข้มแข็ง ส่งผลให้องค์กรต่าง ๆ จำเป็นต้องปรับตัวเพื่อให้เท่าทันต่อสถานการณ์การเปลี่ยนแปลง ให้เป็นองค์กรที่มีประสิทธิภาพเปี่ยมด้วยความรู้ในการพัฒนาคน และกระบวนการที่ทำให้เกิดความรู้ ซึ่งเป็นที่ยอมรับก็คือ การศึกษาตามนโยบายในการจัดการศึกษาของชาติตามจุดมุ่งหมายของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 มาตรา 49 ได้บัญญัติถึงสิทธิของบุคคลในการรับการศึกษาไม่น้อยกว่าสิบสองปี ที่รัฐจะต้องจัดให้อย่างทั่วถึงและมีคุณภาพโดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย โดยรวมถึงผู้ยากไร้ ผู้พิการหรือทุพพลภาพ หรือผู้อยู่ในสภาวะยากลำบากต้องได้รับการสนับสนุนจากรัฐเพื่อให้ได้รับการศึกษาโดยทัดเทียมกับบุคคลอื่นด้วย การจัดการศึกษาอบรมขององค์กรวิชาชีพหรือเอกชน การศึกษาทางเลือกของประชาชน การเรียนรู้ด้วยตนเองและการเรียนรู้ตลอดชีวิต ย่อมได้รับความคุ้มครองและส่งเสริมที่เหมาะสมจากรัฐ และมาตรา 8 (3) ได้บัญญัติให้มีการพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการจัดการศึกษาในทุกระดับและทุกรูปแบบให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม โดยจัดให้มีแผนการศึกษาแห่งชาติ กฎหมายเพื่อพัฒนาการศึกษาของชาติ จัดให้มีการพัฒนาคุณภาพครูและบุคลากรทางการศึกษาให้ก้าวหน้าทันการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลก รวมทั้งปลูกฝังให้ผู้เรียนมีจิตสำนึกของ ความเป็นไทย มีระเบียบวินัย คำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวม และยึดมั่นในการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข (สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ. 2554 : 3) อีกทั้งแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560 - 2564) ได้กำหนดทิศทางการพัฒนาอย่างยั่งยืน และเป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจของประชาคมอาเซียน โดยมุ่งเน้นการพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี รวมถึงการสร้างโอกาสการพัฒนาและการใช้นวัตกรรมในระดับชุมชนและพัฒนาด้านสังคมเพื่อปรับโครงสร้างประเทศไทยไปสู่ไทยแลนด์ 4.0 ที่ขับเคลื่อนด้วยความรู้และนวัตกรรม ดังนั้น การศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญต่อการยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนสู่การพัฒนาประเทศไทยอย่างยั่งยืน (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2559 : 2)

สถานศึกษาเป็นอีกหนึ่งองค์กรที่ต้องเตรียมพร้อมรับการเปลี่ยนแปลง และปรับให้เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ตามแนวทางปฏิรูปการศึกษา บัณฑิตสำคัญต่อการเสริมสร้างการเรียนรู้ในสถานศึกษา คือ ระบบการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพและการมีส่วนร่วม ดังนั้นผู้บริหารสถานศึกษาจึงมีบทบาทที่สำคัญอย่างยิ่งในฐานะผู้นำหลัก ซึ่งมีภาระหน้าที่สำคัญคือ เป็นผู้บริหารทางการศึกษา มีความรับผิดชอบในการบริหารงานด้านต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งสอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 และ (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2553 มาตรา 6 ได้กำหนดไว้ว่า การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งทางร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้และคุณธรรม จริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นอย่างมีความสุข จะเห็นได้ว่าโรงเรียนเป็นองค์กรทางการศึกษาที่มีความสำคัญต่อการจัดการศึกษาของประเทศชาติอย่างยิ่ง โรงเรียนจะเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพไม่ได้ถ้าหากบุคลากรภายในไม่มีการพัฒนา องค์กรทางการศึกษามีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งในการที่จะให้เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ เพราะการให้มีการศึกษาแก่เยาวชนย่อมมีสาระความรู้และสิ่งใหม่ ๆ เกิดขึ้นและผันเปลี่ยนได้รวดเร็วที่จะต้องให้การศึกษาแก่ผู้เรียน ผู้บริหารสถานศึกษาและผู้บริหารการศึกษาจะต้องมีความเชื่อมั่นในศักยภาพและความมีจรรยาบรรณของครูและบุคลากรที่เกี่ยวข้อง ต้องมีการพัฒนาบุคลากรให้ครบถ้วนตามองค์ประกอบของการเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ทั้ง 5 ประการ และจะต้องจัดสภาพแวดล้อมและระบบสนับสนุนที่จะสามารถจัดความรู้ให้ครูเพื่อให้เกิดการเรียนรู้เหมาะสมกับการเป็นสมาชิกในองค์กรแห่งการเรียนรู้ที่ต้องเป็นบรรยากาศแห่งการรับรู้ร่วมกัน เพราะเป้าหมายสูงสุดขององค์กรคือการสร้างผลงานสูงสุดร่วมกันตลอดองค์กรไม่ว่าจะเป็นองค์กรระดับ โรงเรียนหรือระดับเขตพื้นที่การศึกษาก็ตาม (ยารอ หะมะ. 2554 : 3)

องค์กรแห่งการเรียนรู้ (Learning Organization) เป็นองค์กรซึ่งคนในองค์กรได้ขยายขอบเขตความสามารถของตนอย่างต่อเนื่อง ทั้งในระดับบุคคลระดับกลุ่มและระดับองค์กร เพื่อนำไปสู่จุดหมายที่บุคคลในระดับต่าง ๆ ต้องการอย่างแท้จริง เป็นองค์กรที่มีความคิดใหม่ ๆ และการแตกแขนงของความคิดได้รับการยอมรับเอาในใส่และเป็นองค์กรที่ซึ่งบุคคลเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ในเรื่องของวิธีการที่จะเรียนรู้ไปด้วยกันทั้งองค์กร ซึ่งในปัจจุบันองค์กรแห่งการเรียนรู้เป็นระบบการพัฒนางานองค์กรที่ได้รับการยอมรับในระดับสากล โดยมีแนวทาง 5 ประการ ในการสร้างองค์กรแห่งการเรียนรู้ตามแนวคิดของเซ็งเก้ (Senge) ที่กล่าวถึง องค์กรแห่งการเรียนรู้ว่าให้ความสำคัญกับทรัพยากรมนุษย์ในฐานะที่มีคุณค่าของหน่วยงาน เน้นการพัฒนาศักยภาพของบุคคลที่เป็นพื้นฐานในการพัฒนางานองค์กร ทั้งเอกบุคคลและเป็นทีมคือ การเป็นบุคคลที่รอบรู้ การมีแบบแผนความคิด การสร้างวิสัยทัศน์ร่วมกัน การเรียนรู้ร่วมกันเป็น การคิดอย่างเป็นระบบ

นโยบายการบริหารการศึกษาของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2556 : 29) ได้กำหนดไว้ว่าความสำคัญในการพัฒนาการเรียนรู้ทั้งระบบให้เกิดเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ โดยให้ผู้เรียนสามารถคิด วิเคราะห์ เรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง มีการเชื่อมโยงกันทั้งหลักสูตร และการเรียนการสอนให้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัย รวมถึงการพัฒนาครูและการนำ เทคโนโลยีสารสนเทศมาประยุกต์ใช้เป็นเครื่องมือในการจัดการเรียนการสอน การมุ่งส่งเสริมให้ทุกภาคส่วนเข้ามาร่วมจัดและสนับสนุนการศึกษามากขึ้นอีกทั้งเพิ่มและกระจายโอกาสทางการศึกษา อย่างมีคุณภาพให้ประชาชนทุกกลุ่มอายุเพื่อเป็นพลังสำคัญในการขับเคลื่อนและพัฒนาประเทศ โดยผู้บริหารมีบทบาทสำคัญในการบริหารสถานศึกษาให้เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ เป็นผู้กำหนด นโยบาย และแผนงาน เพื่อช่วยในการควบคุมแนวทางการทำงาน ในดำเนินงาน ไปบรรลุตาม จุดมุ่งหมาย ช่วยส่งเสริม สนับสนุน และพัฒนาความรู้ ความสามารถของบุคลากรทางการศึกษา และมีบทบาทในการเสริมสร้างความเข้าใจ สร้างความร่วมมือ ประสานความสัมพันธ์ที่ดี ในสถานศึกษา โดยบทบาทการบริหารสถานศึกษาของผู้บริหารสถานศึกษาให้เป็นองค์กร แห่งการเรียนรู้ ในจังหวัดระยอง จันทบุรี และตราด นั้นมีการบริหารสถานศึกษาให้เป็นองค์กร แห่งการเรียนรู้ดำเนินงานกันอย่างแพร่หลาย เนื่องด้วยการพัฒนาสถานศึกษาให้เป็นองค์กร แห่งการเรียนรู้ นั้น มีการกำหนดแนวทางการนำไปปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรมทั้งในด้านนโยบาย ด้านการปฏิบัติ และด้านการประเมิน ความเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ โดยแตกต่างกันตามบริบท ปัจจัยพื้นฐานของสถานศึกษาแต่ละแห่ง ซึ่งภาวะผู้นำของบุคลากรทุกคน ทุกระดับมีบทบาทสำคัญ ต่อการพัฒนาสถานศึกษาให้เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ในการสร้างพลังร่วม สร้างความเข้าใจ สร้างแรงบันดาลใจ สร้างวินัยในการพัฒนาตนเอง พัฒนาทีมงาน และองค์กรอย่างต่อเนื่อง

จากความเป็นมาและความสำคัญดังกล่าว การบริหารสถานศึกษาให้เป็นองค์กร แห่งการเรียนรู้ย่อมส่งผลให้เกิดการพัฒนาคุณภาพทางการบริหารจัดการศึกษา ดังนั้นผู้วิจัย จึงสนใจศึกษาบทบาทการบริหารสถานศึกษาให้เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ของผู้บริหารสถานศึกษา ขั้นพื้นฐาน ในจังหวัดระยอง จันทบุรี และตราด เพื่อเป็นแนวทางในการวางแผนปรับปรุงพัฒนา บทบาทการบริหารสถานศึกษาให้เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ให้มีประสิทธิภาพและยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ดังต่อไปนี้

1. เพื่อศึกษาบทบาทการบริหารสถานศึกษาให้เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ในจังหวัดระยอง จันทบุรี และตราด

2. เพื่อเปรียบเทียบบทบาทการบริหารสถานศึกษาให้เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ในจังหวัดระยอง จันทบุรี และตราด จำแนกตามสถานภาพและเขตจังหวัด

ประโยชน์ของการวิจัย

ผลการวิจัยครั้งนี้ จะทำให้ทราบข้อมูลบทบาทการบริหารสถานศึกษาให้เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ในจังหวัดระยอง จันทบุรี และตราด และเป็นข้อมูลสำหรับผู้บริหารสถานศึกษา ผู้ที่เกี่ยวข้องนำไปใช้ในการวางแผนพัฒนา ส่งเสริมบทบาทผู้บริหารและเป็นแนวทางในการพัฒนาสถานศึกษาให้เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ให้สถานศึกษาเกิดประสิทธิภาพสูงสุด

ขอบเขตของการวิจัย

ประชากรกลุ่มตัวอย่าง

1. ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอน ในจังหวัดระยอง จันทบุรี และตราด ปีการศึกษา 2559 จำนวน 7,148 คน

2. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยในครั้งนี้ ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอน ในจังหวัดระยอง จันทบุรี และตราด ปีการศึกษา 2559 กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้ตารางเทียบกลุ่มตัวอย่างของเครจซี่และมอร์แกน (Krejcie and Morgan, 1970 : 607 - 610) และการสุ่มแบบแบ่งชั้นตามสัดส่วน (Proportional Stratified Random Sampling) โดยใช้เขตจังหวัดเป็นชั้นในการสุ่มได้กลุ่มตัวอย่าง ผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน 27 คน และครูผู้สอน จำนวน 340 คน

ตัวแปรที่ศึกษา

1. ตัวแปรอิสระ ประกอบด้วย

1.1 สถานภาพ จำแนกเป็น

1.1.1 ผู้บริหารสถานศึกษา

1.1.2 ครูผู้สอน

1.2 เขตจังหวัด จำแนกเป็น

1.2.1 ระยอง

1.2.2 จันทบุรี

1.2.3 ตราด

2. ตัวแปรตาม ได้แก่ บทบาทการบริหารสถานศึกษาให้เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ในจังหวัดระยอง จันทบุรี และตราด ประกอบด้วย

- 2.1 การเป็นบุคคลที่รอบรู้
- 2.2 การมีแบบแผนความคิด
- 2.3 การสร้างวิสัยทัศน์ร่วมกัน
- 2.4 การเรียนรู้ร่วมกันเป็นทีม
- 2.5 การคิดอย่างเป็นระบบ

นิยามศัพท์เฉพาะ

ในการวิจัยเรื่อง บทบาทการบริหารสถานศึกษาให้เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ในจังหวัดระยอง จันทบุรี และตราด มีนิยามศัพท์เฉพาะที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยดังต่อไปนี้

การบริหารสถานศึกษาให้เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ หมายถึง พฤติกรรมหรือการปฏิบัติที่ได้แสดงออกตามตำแหน่งหน้าที่ของแต่ละบุคคล ซึ่งจะมีลักษณะแตกต่างกันไปทั้ง 5 ด้านประกอบด้วย

1. การเป็นบุคคลที่รอบรู้ หมายถึง ลักษณะบุคคลในสถานศึกษาที่มีความรู้ความสามารถ มีความกระตือรือร้นในการทำงาน มีความสามารถในการสร้างสรรค์ผลงานที่มีคุณค่า มีวิสัยทัศน์กว้างไกล มีวินัยในตนเอง และรู้กฎระเบียบวินัยของสถานศึกษา มีความอยากรู้อยากเห็น เป็นคนที่หมั่นศึกษาหาความรู้อย่างต่อเนื่องอยู่ตลอดเวลา เพื่อเพิ่มศักยภาพของตนเองให้ไปสู่จุดหมายและความสำเร็จที่ได้กำหนดไว้

2. การมีแบบแผนความคิด หมายถึง เป็นรูปแบบที่จะเกิดขึ้นได้เมื่อสมาชิกของสถานศึกษามีแบบแผนทางจิตสำนึกหรือมีแบบแผนความคิดที่สมเหตุสมผล ที่เอื้อต่อการสะท้อนภาพที่ถูกต้องชัดเจน และมีการจำแนกแยกแยะ โดยมุ่งหวังที่จะปรับปรุงความถูกต้องในการมองโลกและปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น รวมทั้งการทำความเข้าใจในวิธีการที่จะสร้างความกระจ่างชัดเพื่อการตัดสินใจได้อย่างถูกต้องหรือมีวิธีการที่จะตอบสนองต่อความเปลี่ยนแปลงที่ปรากฏได้อย่างเหมาะสม ไม่ทอดลอย เมื่อเผชิญกับวิกฤติต่าง ๆ

3. การสร้างวิสัยทัศน์ร่วมกัน หมายถึง การสนับสนุนให้บุคลากรพัฒนาทัศนะของตนเองให้สอดคล้องกับทัศนะร่วมของสถานศึกษาอย่างยึดมั่น เพื่อพัฒนาให้เกิดภาพความสำเร็จในอนาคต เกิดเป็นพลังร่วมและความต้องการที่จะมุ่งไปสู่ความปรารถนาาร่วมกันของบุคลากรทั้งสถานศึกษาเมื่อบุคลากรเข้าใจถึงความปรารถนาาร่วมกันแล้วจะทำให้บุคลากรตั้งใจที่จะปฏิบัติหน้าที่ด้วยความเต็มใจและพร้อมที่จะทำให้สถานศึกษาบรรลุความปรารถนาาร่วมกันที่ตั้งไว้

4. การเรียนรู้ร่วมกันเป็นทีม หมายถึง เป็นลักษณะที่สมาชิกในสถานศึกษาได้แลกเปลี่ยน ถ่ายทอดความรู้ความคิดเห็นมีการประสานความร่วมมือโดยทำงานไปในทิศทางเดียวกัน ทำให้ได้เพิ่มทักษะและศักยภาพเฉพาะตนมากยิ่งขึ้นย่อมส่งผลให้การเรียนรู้ที่เป็นระบบกลุ่มโดยรวมของสมาชิกในสถานศึกษาสูงขึ้นตามไปด้วย

5. การคิดอย่างเป็นระบบ หมายถึง กระบวนการคิดอย่างมีขั้นตอน มีการจัดเรียงลำดับ ความสำคัญของความคิดก่อนหลังของงานหรือกิจกรรม มีการวางแผนและปฏิบัติงานด้วยระบบความคิดที่มีขั้นตอน รวบรวมความคิดของคนในสถานศึกษาให้เป็นหนึ่งความคิด และสามารถปรับเปลี่ยนความคิดให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงได้อย่างเป็นขั้นตอน

สถานภาพ หมายถึง ตำแหน่งที่บุคคลปฏิบัติงานในสถานศึกษา แบ่งออกตามลักษณะงานที่ปฏิบัติ ประกอบด้วย

1. ผู้บริหารสถานศึกษา หมายถึง ผู้อำนวยการสถานศึกษาและรองผู้อำนวยการ หรือรักษาราชการแทนผู้อำนวยการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ในจังหวัดระยอง จันทบุรี และตราด

2. ครูผู้สอน หมายถึง ข้าราชการครูที่ทำหน้าที่การสอนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ในจังหวัดระยอง จันทบุรี และตราด

เขตจังหวัด หมายถึง การกำหนดเขตตามจังหวัด ซึ่งแบ่งตามเขตของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ประกอบด้วย

1. ระยอง
2. จันทบุรี
3. ตราด

